

Lidt forhistorie

Smede, vævere, bødkere, teglbrændere, hjulmænd, pottemagere, der ikkun gjøre sorte pottes, skræddere, der ikkun gjøre vadmelstøj, skomagere, skomagere der ikkun gjøre bondesko monne lboe landet!

Gjivet udi Vor Stad rejstendes april anno 1682 Christian V. Konge af Guds naade over Danmark... osv.

Sådan lød loven for de grove landhåndværkere. Derude var ikke noget at gøre for fornemme handske-el, støvlemagere, for farveglaserende keramikere el. vævere og skræddere til de ædle og gyldne stoffer.

Ude på landet var snudetræskoene af træ, de grove, falmede og kradsende udklæder, de sortbrændte mælkekrukker mere end godt nok til simple bønder. >Sådan bød kongen!

Landhåndværkeren var af bondestanden og han havde fra middelalderen været vormod eller livegen. Efter 1733 hed det ganske vist "stavnsbunden", men det kom ud på et. Han var ejet af sin herremand, og han havde normalt ikke byhåndværkerens mere specialiserede lærtingeuddannelse. Den kgl. købstadslovgivning forlangte, at herremanden anvendte rigtige købstadshåndværkere, til bygning af hans slotte, til kunstkærearbejdet på hans møbler, syning af hans ridestøvler osv.

Nu havde herremanden "brugsretten" over sine livskraftige bønderkarle, og i hundredvis blev de mest fingerfærdige sendt til staden for at lære "ædle håndværk". Efter en udstået læretid blev de igen indfanget og ført hjem til "stavnen" af godsets betjente.

En nybegt medkervend kunne så få tilladelse til at bygge sit eget hus på godset, som han skulle arbejde for og betale husleje til lige til sin død. Forinden havde han dog uddannet indtil flere lærlinge for godset.

Tømreværksted på landet i 1850'erne. (Efter maleri af Chr. Dalsgaard).

"Kjøbstadsluft gør fri"! lød det, det var nemlig langt fra alle godset svende, der lod sig indfange i byen. Nogle stak til søs og nedsatte sig som fric mestre i udlandet. Herhjemme kan vi stadig læse i tidens aviser om efterlysninger af bortløbne kreaturer såvel som stavnsbundne svende, der straks skulle leveres tilbage til godset, naturligvis mod en vis sum.

F.eks. krævede i 1736 godsejer Chr. Fischer til Allingegaard tømmer Jens Christensen udleveret af selveste Viborg borgmesteren.

Jens havde nemlig ved en administrativ fejl fået tildelt sig friheden dvs. han havde fået udstedt "købstadsbrev" (el næringsbrev), og borgmesteren meddelede, at Jens nu er byens egen mand: "Idet Hrr. Fischer alt har gjort Præstation at være Retmæssigen Ejer af samme Jens Christensen, maa Vi her Ræsolvere at Hrr. Fischer ei længer osv ..."

Gammel købmændsgård i købstaden

Kjøbstaden og kongelige privilegier

Inde i byen boede fric lavprivilegerede, ædle håndværkere, der havde gjort svendebrev, betalt deres borgerskabsbrev og følte sig noget hævet over "rakket". "Kjøbstads luft gjør fri", sagde man her på Ludvig Holbergs tid, midt i 1700, tallet og københavnernes morede sig over hans "Jeppe paa Bjerget", "Den politiske Kandestøber" og andre af hans satirer på høje som lave medborgere. Noget mere alvorligt skrev en af byens storgrossister:

"Er landet folkerigt, saa skal staden ufejlbart klage over folkemangel, det yppige kjøbstads liv lokke ikkun alt for mange fra landet til staden. Det skulle da være bedre for vore købstæder, som land, om fra tid til anden de unyttige og af ærkesløshed befængte indvaanere blev jaget fra staden og lige ud paa landet!"

Tømrevende i 17-hundredtallet. (En foto-opstilling på børnehjælpsdagen 1911)

Denne ufejlbare folkemangel i staden var virkelig et problem. Her bag de snævre volde under kummerlige og uhygiejniske forhold udvikledes en byforurening, der under gentagne pestbølger gjorde langt uhyggeligere indhuk i bybefolkningen end i landbefolkningen.

Mod dyrtidstilstande i byerne.

De byhåndværkere, der overlevede, kunne med en vis ret "stikke næsen i sky", lade løn og priser stige og trygt bygge sig i deres retmæssige lav, hvorfra de overvågede enhver indtrængen af billigt bondearbejde og varer.

Der fandtes også enkelte storgrossister og fabriks-ejere, der konsekvent flyttede helt uden for voldene, hvor de blandede en håndværker og agerbrugsindustri, for på landet var luften bedre, arbejdernes kinder runde og røde, barnedødeligheden og frem for alt arbejdslønnen lav.

Tømmerens løvsegel

Tømrevendens tindræs fra 1673 fremstillet af tyske svende på Walsen. (Kbh. by-museum).